

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ

*Υδροευνίς τῆς πόλεως. — Κατακλυσμός. — Μετάφρασις τοῦ Εὐαγγελίου.
Χρονικὰ τῶν γραμμάτων.*

Εἰς ἔτι αἰῶν ἐξέλιπε. Γηραλέος, κεκμηκώς, κύπτων ὑπὸ τὸ βάρος μιᾶς ἑκατοστύος ἐνιαυτῶν, ὁ παλαίμαχος γίγας ἐκάμφθη τέλος. Πολυτάραχοι ὅμως καὶ εἰς ἄκρον συγκινητικά, δι' ἡμᾶς ἰδίᾳ, τοὺς κλεινοὺς πολίτας τοῦ Ἰαστεως, ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ μακαρίτου, καὶ πλεῖστα φλέγοντα ζητήματα ἀνεκινήθησαν ἐν σπουδῇ καὶ συμφορᾷ.

Καὶ πρῶτον μὲν τὰ ὅμματα πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὰ χρυσᾶ ἑκατομμύρια τοῦ Συγγροῦ, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν πρόγονόν μας Πίνδαρον «ὁ χρυσὸς» εἶναι «δεξιόμα κάλλιστον βροτοῖς», ἀνάγκην δὲ σπουδαίαν καὶ ἐπιβάλλουσαν ἐθεώρησαν τὴν διασχετεύσιν τῶν ὁδῶν τῆς Στυμφαλίας, ἀφ' οὗ ἐκεῖ μὲν ἄχρηστα ἐχάνοντο ἐξαερούμενα, ἐδῶ δὲ εἰς πολλὰ ἦσαν ἀναγκαῖα καὶ ἐπείγοντα, ὥς π. χ. εἰς τὴν κατάθρεξιν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν λαρύγγων μας. Ὁ τύπος, ὡς σύνηθες, ἐμερίσθη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, τῶρα ὅμως ἄνισα, διότι πλὴν ἑνὸς ἢ δύο μεγαλοσχημῶν, πάντα τὰ λοιπὰ φύλλα ἦσαν ὑπὲρ τῆς διασχετεύσεως, φαίνεται δέ, ὅτι καὶ ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἑτέραν τῶν γνωμῶν. Διὸ καὶ μετὰ πολὺν πᾶντοτε συμβούλιαν προσκαλεῖται Γάλλος ὑδραυλικός, ὁ κ. Μπέκμαν, ὅπως μελετήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸ ζήτημα τοσαύτην ὅμως ἀκαταστασίαν εὑρεν εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τῶν ἡμετέρων, — ἂν καὶ κακόγλωσσοί τινες διατείνονται ὅτι τοιαῦτα δὲν ὑπῆρχον — ὥστε μετὰ δεκαήμερον σχεδὸν περιοδείαν ἀνὰ τὰ ὑδρεύσιμα πεδία ἀνεχώρησεν ἄνευ σαφούς ἀποτελέσματος, καταλιπὼν ὀπισθέν του ἀμφίβολον ἐλπίδα, εἰς δὲ τὰ ἀπεξηραμένα χεῖλη μας τὸ ἀγωνιώδες ἐρωτηματικόν.

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ὀφείλεν ἐπὶ τέλος νὰ λυθῇ καὶ ἐξ οἴκτου πρὸς τοὺς διψῶντας ἀστούς καὶ ἐξ αἰσθήματος ἀμύνης κατὰ φοβερῶν πολεμίων ἀπειλούντων τὴν υἰεῖαν τῶν πολιτῶν· δὲν λέγω τὴν φύσιν, ἢ ὁποῖα πλέον θεωρεῖται ὡς προσφιλὲς κατοικίδιον σχεδὸν πάσης Ἀθηναϊκῆς οἰκίας, ἀλλὰ τὸν ἄλλον τρομέρωτερον ἐχθρόν, τὴν πανώλη, ἥτις παρ' ὀλίγον νὰ μᾶς καταλάβῃ ἐξαπίνης, ἂν μὴ περιέσκαπε τὴν πόλιν μας ἡ ἀγαθὴ Τύχη. Βεβαίως καὶ ἐν Τεργέστη καὶ ἐν Φισούμῃ ἐσημειώθη κρούσμα τῆς ἐπαράτου ἐπιδημίας, ἀλλ' ἐκεῖ ἄφθονα διατίθενται τὰ μέσα πρὸς ἐντοπισμὸν τῆς νόσου καὶ παρακώλυσιν τῆς διαδόσεως, ἐν ᾧ, ἂν ἐδῶ ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ μᾶς ἐπισκεφθῇ ἡ χαριτόβρυτος δέσποινα τῶν Ἰνδιῶν, θὰ εὑρίσκεν ὅλας τὰς θύρας ἀνοικτάς καὶ τὰς ἀγκάλας προθύμους νὰ τὴν ὑποδεχθῶσιν.

Ἀλλ' εὐτυχεῖς πρέπει νὰ λογιζώμεθα διὰ τὴν πρόνοιαν τοῦ καλοῦ οὐρανοῦ μας, ὅστις ἐπὶ τέλος ἤνοιξε δωρεὰν τοὺς καταρράκτας τοῦ τοῦ αἰωνίως κλειστούς, ὥς τὰ χεῖλη σοβαρῶν πολιτευτῶν μας, καὶ κατέπεμψεν ἐφ' ἡμᾶς πλούσια τὰ νάματά του, εἰ καί, ὡς λέγουσιν οἱ μεμψίμοιροι, ἔπραξε τοῦτο πρὸς εἰρωνείαν μας, ἀφ' οὗ μετέβαλε τὴν ἔρημον εἰς τεναγῇ, μετέρριψε δὲ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν διὰ τῆς ἀμιμήτου μεταμορφώσεως τοῦ κανιορτοῦ εἰς βόρβορον.

Ὅπωςδήποτε ὁ μικροβιοκτόνος βορρᾶς ἐπιπνεύσας δριμύτατος ἀπεξήρανε τὰς βορβορολούστους ἀγυιάς τοῦ Ἄστεως καὶ ἐφιλοδώρησε μὲ βῆχιν καὶ κυνάγχην τοὺς φθινοπωρινούς ὁδίτας· ἦτο δὲ ἀπαράμιλλος εἰς χρώματα, μὲ τὰ ὅποια ἰδιαιτέρως εὐτρεστεῖτο νὰ χρωινύῃ τὰς ῥίνας τῶν ἀστῶν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλοὺς νὰ τὰς ὀνομάσωσι θερμομέτρα· καὶ δὲν εἶναι, μὰ τὸν Δία, πολὺ παράδοξος ἢ παρομοίωσις αὕτη, ἀφ' οὗ τὰ πάντα σήμερον ἐν τῷ προτύπῳ βασιλείῳ μας κρίνονται ἀπὸ τῆς ἰδιαιτέρας θερμοκρασίας, ἣν παράγει ἕκαστον ἐπὶ τὰ ὁσπρητικά μας νεῦρα, ὡς παράδειγμα δὲ σᾶς ἀναφέρω τὸ πολύκροτον ζήτημα τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου.

Διότι μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῆς κόνεως οἱ ἀγαθοὶ ριζοσπάσται ἤπλωσαν τοὺς πλοκάμους τῶν καὶ ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ψηλαφούντες νὰ εὕρωσι τὸ χρῆζον μεταρρυθμίσεως, ἄλλο δὲ ἄξιον μεταβολῆς καὶ ἀνορθώσεως μὴ εὐρόντες, περιωρίσθησαν εἰς τὸ ἀκανθώδες ζήτημα τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ συζήτησις ὥξυνε τοὺς καλάμους τῶν δημοσιογράφων καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ῥητόρων, εἰς δὲ τὸν ἀγῶνα κατήλθον βουλευταὶ καλλιπρωροί, ποιηταὶ εὐφάνταστοι, λόγιοι καθ' ὅλους τοὺς τύπους ἀνεξάρτητοι. Αἱ γνώμαι ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἦσαν κυρίως δύο, ἡδύνατο δὲ τις νὰ τὰς ἀποκαλέσῃ ἀδιαλλάκτους. Κατὰ τοὺς μὲν ἡ μετάφρασις ἦτο ἀναγκαία, ἐπείγουσα μάλιστα πρὸς πρόληψιν τῆς ὁλοσχεροῦς καταπτώσεως τοῦ ἠθικοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ, κατὰ τοὺς ἄλλους ὁμῶς τοῦτο ἦτο φανερά ὀπισθοβουλία ἐκ μέρους ἰσχυρᾶς καὶ ὁμοδόξου Δυνάμεως σκοπούσης τὴν ἀπεμπόλησιν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ ἀρχαίου κειμένου, καὶ διάρρηξιν τοῦ ἐνωτικοῦ τούτου κρίκου ὅστις συνδέει τὰς ἀπανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς Ἑλληνικὰς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀμάθεια, λέγουσιν οἱ πρῶτοι, καὶ ἡ ἀπαιδευσία τασαύτην ἔρριψαν ἀχλὺν ἐπὶ τὸν νοῦν τοῦ λαοῦ, ὥστε ἀδυνατεῖ αὐτός νὰ ἐννοήσῃ τὴν θρησκείαν του καὶ ταύτης τὸ κορυφαῖον κεφάλαιον, τὸν βίον καὶ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ· εἰσερχόμενος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν βλέπει τι σπουδαιότερον νὰ ἐκπληρώσῃ ἀπὸ τὸν τύπον τοῦ Στχυροῦ, ἀπὸ τὸν ἀσπασμὸν τῶν εἰκόνων, ἀπὸ τὴν γονυκλισίαν· ἐνίοτε ἂν ἔχῃ μουσικὸν οὖς, τέρπεται ἀπὸ τοὺς ψαλλομένους ὕμνους, πολλοὶ δὲ μόνον διὰ τοῦτο, ἴσως καὶ δι' ἄλλο τι, πορεύονται εἰς τὰς ἀκολουθίας· δὲν ἐννοεῖ τὴν γλῶσσαν τῶν ὕμνων, οὔτε συναισθάνεται τὰ ῥήματα τοῦ Εὐαγγελίου· ὑπὸ τοιοῦτους δὲ ὅρους εἶναι βεβαίως ἀδύνατος ἡ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγησις τοῦ λαοῦ, καὶ ὁ λαὸς ἄνευ ἰσχυρῶν ἠθικῶν βάσεων σύρεται ὑπὸ τοῦ πρώτου ὀυπαρογράφου, χωρὶς δὲ τοῦτον συνειδότες καταδροχθίζει τὰ φαῦλα βιβλία καὶ τὰς φαυλοτέρας τῶν ιδέας, ἀσεβεῖ δὲ καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας καὶ περιυθρίζει πᾶν ὅ,τι ἱερὸν ἐκκληρονόμησεν ἀπὸ τῶν πατέρων του. Καὶ οὗτοι μὲν εἶναι οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ζητοῦσι τὴν μετάφρασιν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἕτεροι ἀντέταξαν λόγους σπουδαιστάτους ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑποστάσεως στηριζομένους. Ἀποβλέποντες εἰς τὴν προϋούσαν ἐπικράτησιν τῶν Ῥωσικῶν βλέψεων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου, ὑπέδειξαν ὅτι διὰ τῆς μεταφράσεως ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία χάνει τὸ γόητρον αὐτῆς, πρὸς δὲ ἐξ ἅπαντος θὰ ἡπειλεῖτο διαφωνία πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπου βεβαίως δὲν θὰ

ἐγίναντο δεκτοὶ οἱ νεωτέρισμοι τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου. Ἐν τῇ ὁρμῇ δὲ τοῦ πατριωτισμοῦ αὐτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐπιφέρωσι καὶ τὴν σκέψιν, ὅτι ἴσως ἐν τῷ ζητήματι ὑπάρχει Ῥωσσικὸς δάκτυλος, ὅστις ἐν παραθύστῳ τεκταίνεται τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς ὁμαλωτέρας καὶ ταχυτέρας ὁδοῦ.

Παρ' ὅλην δὲ τὴν διαφημιζομένην ἐνταῦθα φιλόχριστον τῶν Ῥώσσιων πολιτικὴν, σκληρὰ δυστυχῶς παραδείγματα μᾶς ἀναγκάζουσι νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἀκόμη ἐμμένουσι μὲ πείσμα ὑπερβόρειον εἰς τὰς πανσλαυϊστικὰς ἰδέας τῶν. Ὁ πανσλαυϊσμὸς βαίνων μετ' ἴσης πρὸς τὴν ταχύτητα βιαιότητος ἀπεγύμνωσε σμικρὸν κατὰ σμικρὸν τῶν προνομίων τῆς τῇν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ καθ' ἡμέραν περιβάλλει δι' αὐτῶν τοὺς Σλαύους τῆς χερσονήσου· ἔστω δὲ μικρὸν τούτου παράδειγμα ἡ χειροτονία τοῦ Σέρβου Φιρμιλιανοῦ, ἥτις ἐπὶ πολὺ συνετάραξε καὶ συνταράσσει ἔτι τοὺς Ἕλληνας τῆς Μακεδονίας· ἔστω καὶ μέγα παράδειγμα ἡ ἀρπαγὴ τῶν προνομίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ ἀκατονόμαστος σφετερισμὸς τῶν μεγάλων προσόδων τῆς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Νοτίου καὶ Δυτικῆς Ῥωσσίας.

Ταῦτα καὶ τούτων πλείονα ἀντέτασσαν οἱ ἀποκηρύττοντες τὴν μετάφρασιν, ὁ δὲ πολὺς κόσμος ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ πρὸ τῶν πειστικῶν ἐπιχειρημάτων τῶν καὶ κατενόησεν, ὅτι ἂν ἐν τῇ ὑποθέσει δὲν ὑπῆρχεν ὁ Ῥωσσικὸς δάκτυλος, συνέφερον ὅμως τοῦτο εἰς ἐκείνους, ἐπιζήμιον δὲ καὶ ὀλέθριον ἦτο διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, εἰ καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ πιστεύσῃ ὅτι οἱ τολμήσαντες τὴν μετάφρασιν ἠλαύνοντο ὑπὸ ταπεινῶν ἐλατηρίων, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ εὐγενοῦς σκοποῦ, ἀφορῶντες εἰς τὴν προοῦσαν κατάπτωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος καὶ τῆς ἠθικῆς ὑποστάσεως ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπιθυμοῦντες ῥιζικώτερα νὰ ἐπιθέσωσι φάρμακα πρὸς πρόληψιν τελείας ἐκμηδενίσεως.

Ἄλλ' ἐνῶ εἰς ἄλλους κλάδους τοῦ βίου ἡμῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος παρετηρήθησαν μᾶλλον ὀπισθοδρομικὰ φαινόμενα, τοῦλάχιστον ἐν τῇ παραγωγῇ ἐκδόσεων πολυτίμων συγγραμμάτων δυνάμεθα νὰ σημειώσωμεν ἀληθῆ πρόσοδον. Ἐνταῦθα πρὸ πάντων διαπρέπουσιν αἱ δαπάναις τοῦ γενναίου ἐν Ὁδησσῷ ὁμογενοῦς κ. Μαρασλή γενόμεναι. Οὕτως εἶχομεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Μακώλεϋ κατὰ γλαφυρὰν μετάφρασιν τοῦ κ. Ροΐδου, ἔργον τοῦ ὁποῖου ὅμοια ὀλίγιστα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ παγκόσμιος φιλολογία· οὐδ' ὕστερὲι λόγῳ μεταφράσεως καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας ἡ λαμπρὰ τοῦ Σχιμμάρκου Γιραρδίνου συγγραφὴ «Μαθήματα Δραματολογίας» μεταφρασθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Α. Βλάχου· ὡς ἀπαράμιλλον εἰς τὸ εἶδός του εἶναι καὶ τὸ περὶ Ἑλλάδος ἔργον τοῦ φιλέλληνος Γερμανοῦ Κουρτίου, τοῦ ὁποῖου τὴν μεταγλώττισιν ἀνέλαβεν ὁ καθηγητὴς κ. Σ. Λάμπρας. Ἰσης δυνάμεως καὶ ἀναμφισβητήτου ἀξίας εἶναι ἡ κατὰ μετάφρασιν τοῦ κ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου συγγραφὴ τῆς «Ἱστορίας τῆς Ῥωμαϊκῆς ποιήσεως» τοῦ Ὁθ. Γρίβερκ, ὡς καὶ τὰ δύο τοῦ Δρούσεν ἔργα «Ἱστορία τῶν διαδόχων» καὶ «Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου» μεταγλωττισθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Πανταζίδου. Οὐδὲν δὲ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν περὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ Κρουμβάχερ «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας» κατὰ μετάφρασιν Γ. Σωτηριάδου, γνωστοῦ ὄντος τοῦ συγγραφέως παρὰ τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ, ἀπλῶς δὲ εὖφημον μνεῖαν ποιού-

μεθ' τοῦ σπουδαίου συγγραμματος τῶν Whitney καὶ Jolly : « Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς » μετενεχθέντος εἰς τὴν γλώσσάν μας ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, ὡς καὶ τοῦ περὶ « Ἑλληνικῆς Νομισματικῆς » ἔργου τοῦ Head κατὰ λαμπράν μετάφρασιν τοῦ κ. Ι. Ν. Σβορώνου.

Ἄξιον λόγου πρωτότυπον ἔργον ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Λαμπάκης ἐκ δευτέρου περὶ τῆς « Μονῆς τοῦ Δαφνίου μετὰ τὰς ἐπισκευὰς » μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ναοῦ κατόψεως· εὖφημον ἐποίησαν μνηϊάν τοῦ ἔργου τούτου πλεῖστα Εὐρωπαϊκὰ θεολογικὰ φύλλα. Κατὰ τὰς τελευταίας ἐβδομάδας τοῦ ἔτους καὶ αἰῶνος ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας δύο ὑπὸ πᾶσαν ἐπαφὴν σπουδαῖα ἔργα, ὁ κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφικῇ μουσεῖῳ ἀρχαϊκῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν, ὃν εἶχεν ἐκπονῆσαι ὁ μακαρίτης Lolling, καὶ ἡ περὶ τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καββαδία. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου προσεχῶς θὰ γράψωμεν ἐν ἐκτάσει.

Μετάφρασιν σπουδαιοτάτου ἔργου, τῆς « Ἀρχαιολογίας τοῦ δημοσίου βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων » ἐξεπόννησεν ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης, ὅστις ὅμως καὶ πρωτότυπον συγγραφὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἐφιλοτέχνησε, τὰς « Μελέτας περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ », ἧς τὸν πρῶτον τόμον τῶν παροιμιῶν ἔχομεν ὑπ' ὄψει. Ἐκαστος Ἑλλήν, ὅσον ἐγωῖστές καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὁμολογεῖ, ὅτι διὰ πᾶσαν μελέτην περὶ τοῦ νεωτέρου καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἰδία βίου τῆς Ἑλλάδος ἀπαιτεῖται, ὄχι μόνον μεγάλῃ πολυμάθεια καὶ εὐρεία τῆς ἱστορίας γνώσις, ἀλλὰ καὶ προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια σύντονος, ἐσκεμμένη, μέχρις ἐνθουσιασμοῦ καὶ μέγρι θυσίας· ὁ κ. Πολίτης διὰ ν' ἀναλάβῃ τοιοῦτον πολύμοχθον ἔργον φαίνεται ὅτι συνδυάζει πάντα ταῦτα. Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ κρίνωμεν τὸ συγγραμμὰ του, οὐδὲ νομίζομεν τὰς δυνάμεις μας ἴσας πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐγχειρήματος· ἀλλὰ οὐδ' ἐπαίνους θέλομεν ν' ἀπονείμωμεν εἰς ἔργον ἀξίας ὁμολογημένης, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ ὑπομνήσωμεν εἰς τὸν φιλόμουσον Ἑλληνα, τὸν μεριμνῶντα διὰ τὴν γνώσιν τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων του, τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πολυτίμου τούτου ἔργου. Μόνον ἡ ἀνάγνωσις τοῦ α' τόμου μὲ τοὺς παραλληλισμοὺς τῶν ἡμετέρων παροιμιῶν πρὸς τὰς ξένας, μὲ τὰ σοφὰ καὶ κριτικώτατα ὑπομνήματά του θὰ δώσῃ σμικρὰν τινα ἰδέαν τῆς ἀξίας τοῦ βιβλίου.

Καὶ ταῦτα μὲν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πρόδον ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς ἐπιστήμασι· ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ ὅμως τοῦ λόγου ἄγονοι σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ αἰῶνος· οὔτε ποίημα, οὔτε διήγημα, οὔτε κωμῳδία, — δὲν τολμῶμεν νὰ εἰπώμεν ὀρθῶς — ἐξεκολάφθη ἐκ τῶν γονίμων κεφαλῶν τῶν ποιητῶν καὶ τῶν λογογράφων μας. Ἐκλείσει δὲ ὁ αἰὼν τοῦ Βύρωνος, τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Οὐγγῶ χωρὶς νὰ ἔλθῃ καὶ ὡς ἐπισφράγισμα τῆς ὅλης καλλιτεχνικῆς δράσεώς του ἐν ἔργον ἄξιον τῆς τέχνης, ἐν κύκνειον ἄσμα παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἡ νεοφύτου ποιητοῦ. Ἀλλ' ἂς μὴ παραπονεθῶμεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν τοιαύτην στείρωσιν τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς, ἀφοῦ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ κόσμου τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρεῖται.